

שבועות ב

משה שווערד

הקדמה

א. ריטב"א על שבועות דף כב/ב

או דלמא דעתיה אכזית. פירש רש"י ז"ל ואין כאן שבועה, ונראה מדברי רבינו ז"ל דנזירות חיוב גברא הוא, דאי איסור חפצא הוא הא קיי"ל שהשבועה חלה על הנדר ונדר על שבועה לקיים, דהאי איסור חפצא והאי איסור גברא, וכן הוא בירושלמי, וכדברירנא במסכת נדרים על משנת יש נדר בתוך נדר (עי' בחידושים ע"ש הריטב"א בסוף פ"ק דנדרים), וכן עיקר, דהא נזיר לא אסר עליה מידי אלא שקבל עליו נזירות ורחמנא אסריה ביוצא מן הגפן ובטומאת מתים כשם שאסר לישראל חזיר ונבילה ואסר לכהנים טומאה:

ב. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תרטו:

ואפילו הכי נראה לי [דהכי קאמר] נדרים חלים [על האיסורין כאלו, והכא] היינו טעמא דאף על גב דאמר שבועה שלא אוכל ככר זה לא אסר הככר עליו אלא נפשיה הוא דאסר על הככר. ולגבי שבועה אחרת הוא דהויא ליה כנבלה דכיון דאסר נפשיה מיניה תו לא חייל על נפשיה איסור אחר על ככר זה. אבל נדר חל דהא מוסיף בנדרו, דעד השתא לא אסר הככר עליה והשתא אסרו עליה והילכך חייל. אבל נדר אחר נדר ואי נמי שבועה אחר נדר לא חייל. דהא משעה ראשונה הוה ליה גופו של ככר עליה כנבילה ואין איסור חל על איסור, כן נראה לי פירוש הירושלמי:

ג. אוצר הגאונים למסכת נדרים [20]

אוצר הגאונים – חתשובות	20
נו שאילו א) מקמי סר תאיי. וששאלתה חיכא דנדר איניש נדרא או אשתכע שבועת, וכעי לאורויי ליה שבוע' או ב) נסי אשתכע ולא לסללא עם איניש אית ליה הפרת אי לא. הא מילתא שאילו מקמית רב יחוראי ג) גאון זצ"ל וחשיכם ותחסיר דברים הרבה בנדרים וכשבועות. וחכין אמ' ר' בסוף תשובתו שאין אנו מסירין נדרים ולא מתירין שבועות כפני שמסכתא דנדרים אינה מתפרשת בישיבות יותר ממאה שנה.	
זכך אסר סר יחוראי גאון ז"ל מאור עינינו שאין אנו מפרשים מסכתא דנדרים ואין אנו יודעים לעמוד על עומק הדברים ואין בנו כח להתיר נדרים וכיש להתיר שבועות ואין נוהגין בשתי ישיבות ולא כבכל כולה להסיר נדרים שאנו חפצים להחמיר בנדרים וכיש בשבועות ומיום שננטקו חכמים להסיר נדרים ולהתיר שבועות התקינו לומר בתחנונים בישיבות כיום הכיפורים ובתעניות של צבור רחמנא גליא קמך דלית לן למיפר' נדרים ולית דשרי איסרי וכענין הזה הרי הרבה פעמים אומ' בתחנונים כלום! אין בדור חכם שיודע להפיר נדרים ולתתיר איסרים גם אתם החמירו בנדרים כמותינו וכיש בשבועות, ואל תשנו מנהג הישיבות. וגאונים אחרים ואדו' גאון חתיר לתכם לתורות כדי דברים ו' והוקשה עלינו כי סר רב היי' ז' ורב יחוראי החמירו בזה ודור ה' מינית.	

ד. שו"ת הרשב"א חלק ד סימן קכ

שאלת: רבים נודרין ונשבעי, ואינן ת"ת. ובאין לישאל על נדרים ועל שבועות. ופעמי' שידורו לפרוש מנשותיהן. ואמרת: שאם תדרש להם, ותהא נזקק להתיר נדריהם, שמא יהיו קלין בנדריהם. ואם לא תזקק להם, שמא יבואו ליד מכשול, ויפרצו ויעבורו. ואם ראוי לומר להם: שיקבלו מלקות מעצמם, ואחר תתיר להם, כדי לגדור בפניהם, או לא? תשובה: כבר ידעת: שקצת מגדולי הגאונים ז"ל החמירו בדבר זה, שלא להתיר הנדרים. וכן לא היו נזקקין לעולם להתיר השבועות. ואיני צריך להאריך בדבריהם, שכבר ידעתם. אבל דורות אלו, כבר נהגו כל הגאונים ז"ל: להזקק להתיר הנדרים והשבועות. ומה ששינו בפרק ואלו מותרים (ד"ך / צ"ל: כ" / ע"א): ובכולן אין נשאלין להם. ואם נשאלו מחמירין להם ועונשין אותם. לא אמרו אלא לאותן שנדרו בהערמה. כגון: נדר בחרם, ואמר: לא נדרי אלא בחרמו של ים, וחבריו השנויי' שם / פרק אלו מותרים. ולפיכך: מחמירין עליהם לפתוח להם פתח ממקום אחר. ועונשין אותם, לנזקק' קאמר, כדאיתא עלה בגמרא / פרק אלו מותרים. ולא לנזקק לאלו, אלא לנזיר שעבר על נזירותו, ובא לישאל. והילכך: אם באו לישאל, וראית שיש לחוש שמא יפרצו ויעבורו, תחמיר להם הענין כמשפטו. שבעון נדרים בניו מתים. וכיוצא בדברים אלו צריך לומר להם, כדי שלא יהיו רגילין בכך. ואח"כ הזקק להם, ותתיר כהלכה בפתחים.

ה. הרא"ש על נדרים פרק שלישי - סימן ב

כתב רב אלפס ז"ל אנו השתא אי עבידנא קרוב לדרב אסי עבידנא דאמר דאין חכם מתיר אלא כעין ארבע נדרים הללו ועוד כתב דלא מיזדקקי רבנן לשבועות אלא כדמתרמיא מלתא דאית בה תקנה או מצוה כגון עשיית שלום בין אדם לאשתו וכגון שלמא דצבורא ודכנשתא וכדומין לאלו מזדקקין ליה במילי דמוכחין וברירין קרוב לכדבר אסי אבל פתחי כי ההוא דאתא לקמיה דרב הונא וכו' שמעון ברבי וכו' ישמעאל בר' יוסי וכדביתיהו דאביי וכההוא דאתא לקמיה דר' אלעזר וכיוצא בה לא עבידנא. וחומרא בעלמא הוא מה שכתב משום דבימי קילי נדרי וכן מוכח לשונו אנו השתא אי עבידנא אבל פסק הלכה הוא כאשר כתבתי. וכן היה מחמיר רב האי גאון וזה לשונו שכתב ושאלתם מי שנטל ספר תחנונים או ספר תהלות וסליחות ושאר כתבי הקדש ונשבע שבועה באותה ספר אותה שבועה אם היא כשבועה בספר תורה וכיון שמתחרט ורוצה לחזור בה אם יש לה היתר אם לאו כך הראונו מן השמים ששבועה זו כשבועה בספר תורה מה ספר תורה יש בה שמות של הקדוש ב"ה אף ספר תהלות ותחנונים ושאר כתבי הקדש יש בהן שמותיו ויש בהן פסוקים של מקרא ולא עוד אלא כיון שכתוב בהן כל אותיות שבאל"ף בי"ת הרי אל"ף בי"ת מצטרפין האותיות שלהן לכמה שמות ולכמה גופי תורה ואין היתר לשבועה. ומי שיצרו נתגבר עליו וקפץ ונשבע בתורה כשהספר בידו שאשה פלונית לא תהיה אשתו לעולם ואח"כ מתחרט על שבועתו ומקבץ בעלי תורה ומוסר להם טענותיו ושבועתו אם יש להם להתיר את שבועתו כדי לעשות שלום בין איש לאשתו או לא כך ראינו שבדורות האחרונים אין כח באדם להתיר שבועה כלל לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ ושאמרת שכתוב בה"ג קבוצות הנשבע על אשתו היה לוקה על שבועתו ומקיים את אשתו לא סבירא לן הכי ודברים בטילין הן ואין לחוש עליו אלא חייב לקיים ולגרש את אשתו ואל יחלל שם שמים בפרהסיא אלא יגרשנה לאלתר ויתן לה כתובה ואין בדבר זה משום לעשות שלום בין איש לאשתו ואי קשיא הא דאמרין (מכות דף יא.) גבי סוטה ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הא לא קשיא דהתם להוציא מידי ספק ומידי אסורא אבל הכא מלתא אמר רחמנא לא תשא ואמר כי לא ינקה וכתב נשבע להרע ולא ימיר הלכך יוציא ויתן כתובה ואין בו משום לעשות שלום בין איש לאשתו: ושאלתם מי ששבע ונשבע בעל פה בהזכרת השם ובתורה המונחת בארון אם יש רשות לחכם להתיר שבועה זו אם לא כיון שנשבע בעל פה כך ראינו מי שהזכיר את השם או את התורה המונחת בארון דאין רשות להתיר בין חכם גדול בין סופר אין להם רשות להתיר לא שבועה בספר תורה המונחת בארון ולא בשם הבורא ע"כ לשון רב האי גאון ז"ל וכל אלו חומרות הן דהא אמרין לעיל בפ"ב (דף יד ע"ב) דהנשבע בתורה ולא נקט לה בדיה לא אמר כלום וקייא לן נמי דנזקקין לא-להי ישראל וכן יש שאלה לשבועות כמו לנדרים דאדוריייהו כתב לא יחל ודרשינן הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו וכן מצינו בצדקתיו שהשיבוע נבוכדנצר בשם דכתיב וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השיבוע בא-להים ושרו ליה סנהדרין כדאיתא לקמן בפרק ר' אליעזר (דף סה.) ותניא (לקמן כח.) בית שמאי ואמרים אין שאלה בשבועה וכו' אומרים יש שאלה בשבועה ואמרין נמי בשבועות (דף כח.) אמימר אמר אפי' אכלה כולה נשאל עליה אי בשוגג מחוסר קרבן ואי במזיד מחוסר מלקות וכן (בכתובות דף עז ע"ב) גבי ר' יהושע בן לוי אי מתשיל אשבועתא אלא ודאי כל שבועות יש להן התרה מן התורה אלא שהחמירו בימי הגאונים ואמרו שלא להתיר שבועות ומתוך כך היו העולם נמנעין מלישבע ובעברי באלו הארצות וראיתי שהיו פרוצים בנדריהם ובשבועות ורגילין הרבה לידור ולישבע ופריצי טפי שאם לא יתירו להם לא יבואו עוד לבקש התרה אלא יעברו במזיד כי נשבעין על דבר שאי אפשר להם לקיים אמרתי להתיר להם נדרים ושבועות:

ו. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן שו

טז) ונראה דהנה נתקשה המל"מ פרק י' [ה"ז] מהל' מלכים בשבועות שקודם מתן תורה אברהם ויצחק לאבימלך. עשו ליעקב. אליעזר לאברהם. הלא שבועה אינה מז' מצוות שנצטוו ב"נ. ולי קשה עוד על שבועת הר סיני שהוא יסוד קבלת התורה. והרי כ"ז שלא קיבלו התורה לא נצטוו על השבועה. ועוד שאפי' הי' מצווים. מ"מ כל כח השבועה משום שמצוה לא יחל דברו ומה יותר אזהרה זו משאר אזהרות שבתורה. ומה יוסיף כח השבועה באזהרות שבתורה כיון שהשבועה ג"כ אינה רק אזהרה: (יז) אשר ע"כ נראה ברור של דברים. דודאי מי שנשבע לאחר. זה הסברא מכרעת שמחויב לקיים וא"צ לזה שום אזהרה והיינו שבועת אברהם ויצחק ואליעזר כו' וה"ה הנשבע להקב"ה. אך מי שנשבע לעצמו שלא יעשה דבר או יעשה. בזה אין סברא. כי למי נתחייב. אם תאמר להקב"ה. מניין שהקב"ה חפץ בחיוב או איסור זה. לזה הוצרכה התורה לצוות לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. וע"כ ניחא נמי שבועת הר סיני שנשבעו

להקב"ה לקיים מצוותיו. וזה מצד הסברא. אך החיוב שמצד הסברא לא מצינו עליו בתורה שום עונש בידי אדם. מעתה נראה דברי הר"י מגא"ש דבשבועות שקודם מתן תורה לא נזכר בתורה לא ביטוי שפתיים ולא "דברו". וע"כ אין חילוק בין בפה בין בכתב. וע"כ בנשבע לחבירו בכתב ידו כתיבת ידו מחיוב לקיים. אך אין עונשין אותו בידי אדם כיון דאין בזה לאו ולא מצינו בזה עונש בידי אדם:

(יח) ויש דמיון לזה דברים ואיכא בהדיהו מעות דקאי במי שפרע [ב"מ מח ע"א] דאין עושה מעשה עמך ולא מצינו שום עונש שמענישין אותו רק דמותרין לקללו. והיינו משום שאינו עובר על אזהרה רק שעושה מה שישראל בעצמם אין עושים מסברא. דוק והבן. ה"נ בנשבע לחבירו בכתב שרק מסברא. ולפי"ז מי שנשבע לעצמו בכת"י לא חלה שבועה עליו כלל ועיקר:

(יט) ולפימ"ש נוכח להשוות דברי מהר"י שכתבנו לעיל דמהני שבועת השליח עבור משלה עם דברי תוס' ורמב"ן בנוירות ומשום דהתם הוא קאי בנשבע לחבירו דמועיל כתיבה ולא בעי אמירת פיו דוקא ולא הוי דבר שבגופו ומהני בי' שליחות. ותוס' ורמב"ן דקאי בקיבל נזירות שהוא לעצמו ובעי אמירת פיו דאיתקש לנדר דכתיב בי' מוצא שפתיך והוא מידי דגופו לא מהני בי' שליחות:

ז. רמב"ם יד החזקה הלכות שבועות פרק יא

(ה) שלשה מיני שבועות הן שחייבין בהן מן התורה ואלו הן מי שטענו חבירו מטלטלין והודה במקצתן וכפר במקצתן ומי שכפר בכל המטלטלין שטענו ועד אחד מעיד עליו ומכחישו הרי אלו שתי שבועות על ידי טענת ודאי וכפירה וכן שומר שטוען שאבד דבר שהפקידו אצלו או נגנב או מת וכיוצא בזה הרי זה נשבע מספק שאין בעל הפקדון יודע אם אמת טוען זה השומר או שקר והוא נשבע מן התורה שנאמר שבועת ה' תהיה בין שניהם:

(ו) כל שבועה שמשביעין אותה הדיינין חוץ משלשה מיני שבועות אלו הרי הוא מדברי סופרים וגם היא הנקראת שבועת הדיינין וגם שבועות אלו מדבריהם שני מיני שבועות הן יש מהן שבועות על ידי טענת ודאי וכפירה כגון שבועת שכיר ופוגם שטרו וכיוצא בהן ויש מהן שבועות בטענת ספק כגון שבועת השותפין והאריסין וכיוצא בהן ובדיני ממונות יתבאר חיוב כל אחת ואחת מאלו השבועות ודיניהם:

(ז) ויש שם שבועה אחרת והיא תקנת חכמי הגמרא והיא הנקראת שבועת הסת ואע"פ שבית דין משביעין אותה היום אינה נקראת שבועת הדיינין:

ח. רמב"ם יד החזקה הלכות שבועות פרק א

(א) ארבעה מיני שבועות הן שבועת ביטוי ושבועת שוא ושבועת הפקדון ושבועת העדות שבועת ביטוי הוא שנאמר בתורה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב והיא נחלקת לארבעה חלקים שתיים להבא ושתים לשעבר כגון שנשבע על דבר שעבר שנעשה או שלא נעשה ועל דבר שעתיד להיות שיעשה ושלא יעשה:

1. חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ב עמוד א

והא דקתני שתיים שהן ארבע בהא ובכולה מתני' ולא קתני שבועות ארבע, וכן באידך, ואף על גב דכולהו לחיובא כדאסקינן בגמרא, טעמא דמילתא לפי שאינן שוות לגמרי בענין, או משום דשתיים אבות ואידך תולדות, או משום דשתיים כתיבי בהדיא ואידך אתו מדרשא, והכא גבי שבועות כתיב בהדיא להרע או להיטיב דהיינו שתיים, ואידך אתו מדרשא לכל אשר יבטא האדם בשבועה כדאיתא בפרק שבועות בתרא (לקמן כ"ה א'), וכן בידיעות הטומאה כתיבי בהדיא העלם טומאה בקדש ומקדש, ואידך דהיינו העלם קדש ומקדש אתו מדרשא, וכן ביציאות שבת הוצאות כתיבי הכנסות לא כתיבי, ובמראות נגעים בהרת ושאת כתיבי, ואידך אתו מדרשא דספחת שהוא לשון טפילה כדאיתא בגמרא (לקמן ו' א').

2. חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ב עמוד א

מתני' שבועות שתיים שהן ארבע. פ' שבועות ביטוי שחייב הכתוב על שגגתן קרבן עולה ויורד בפרשת ויקרא דכתיב (ויקרא ה') ונפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב, [ו]הא דלא פריש בה תנא בהדיא שבועות ביטוי כדפריש באידך דמכילתין דקתני שבועת העדות שבועת הפקדון שבועת הדיינין, י"ל דטעמא משום דהתם

השבועה מחמת דבר אחר שגורם לו לישבע תני בה בלשון הגורם, אבל הכא אין לו גורם מבחוץ ומעצמו הוא מבטא שפתיו בשבועה או לעצמו או לאחרים כגון שאתן מנה לפלוני ושלא אתן, קרי להו שבועות סתם.

• **שערים מצויינים בהלכה**

והא דלא התחיל בשבועת הדיינין ופקדון
ושבועת העדות, י"ל משום שהם באים ע"י
אחרים וזה לא שכיח, משא"כ שבועת ביטוי
בא ע"י עצמו וזה שכיח. ועי' בתוס' הרא"ש

3. מאירי על שבועות דף ב/א

שבועות בטוי הוא שנשבע בדבר שאינו מצד עסק ותביעת אחרים עמו אלא שמתעורר מעצמו ונשבע שאעשה כך או שלא אעשה שעשיתי או שלא עשיתי והיא חלוקה לארבעה פנים שתים להבא והוא שאוכל היום ולא אכל או שלא אוכל היום ואכל ושתים לשעבר והם שאכלתי ולא אכל או שלא אכלתי ואכל וכל שעבר על שבועתו במין זה במזיד לוקה חוץ מאוכל ולא אכל לדעת רוב פוסקים כמו שיתבאר בגמרא (ג' ב') ואזהרתו מלא תשבעו בשמי לשקר ובשוגג מביא קרבן עולה ויורד האמור בפרשת ויקרא בפסוק נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב כלומר להרע לעצמו או להיטיב לעצמו והקרבן הוא כשבה או שעירה לעשיר ושותי תורים לעני ועשירית האיפה לדלי דלות:

4. שערים מצויינים בהלכה

כתב ברמב"ן עה"ת (ויקרא ה-ז) דהתורה
הקלה על החוטא בשבועות להביא קרבן
עולה ויורד, מפני שאינן חייבי כריתות.

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ב עמוד א

שבועות שתים שהן ארבע. ישנם כמה אופני שבועות שחייבים ע"ז קרבן, ישנם שבועות העדות ושבועות הפקדון שחייבים עליהם קרבן עולה ויורד ויתבארו לקמן, והכא מיירי בקרבן שבועת ביטוי שחייבים עליה רק בשוגג. ואף דשנינו לקמן דיש פטור, והוא "האדם בשבועה" פרט לאנוס. וא"כ קשה דאיך יתכן שבועה לשעבר שיתחייב קרבן, דהרי במזיד אין קרבן, ואם הוי שוגג, כגון דשכח א"כ הרי אנוס הוא. והגמ' לקמן מתרצת דמיירי שהיה מזיד, דידוע הוא שמשקר, אלא שהיה מזיד בלאו ושוגג בקרבן.

6. תוספות מסכת שבועות דף ב עמוד א ד"ה שבועות

שבועות - הא דלא פתח האי מסכת כל כינויי שבועות כשבועות כדפתח נדרים ונזיר משום דתנא ממכות קא סליק כדמפרש בגמרא הוצרך לפתוח בשתים שהן ארבע והואיל ולא מצי פתח בכינוי תו לא חש לשנות אח"כ וא"ת אמאי לא תני ידיעות ברישא דהא בקרא כתיב ברישא או נפש אשר תגע וגו' והדר או נפש כי תשבע וגו' [1] וי"ל דשבועות הוא עיקר המסכת דבסדר ישועות קאי ואגב שבועות תני ידיעות משום דגבי הדדי כתיבן כדמפרש בגמרא [2] א"נ משום דמילי דשבועות כתיבי בקרא ברישא ונפש כי תחטא וגו' (ויקרא ה) והוא עד דהיינו שבועת העדות והאי דלא פתח בשבועת העדות משום דלית בהו שתים שהן ארבע.

7. תוספות מסכת שבועות דף ב עמוד א ד"ה יציאות השבת

יציאות השבת שתים שהן ארבע - בגמ' מפרש שתים הוצאה דעני ודבעל הבית שהן ארבע הכנסה דעני ודבעל הבית ותימה אמאי חשיב דעני ודבעל הבית בתרתי דמה לי עני ומה לי בעל הבית ויש לומר דאצטריך למתנינהו משום דקס"ד דלא הוי דרך הוצאה אלא כשעומד ברשות היחיד ונטל פירות ויצא לרשות הרבים אבל כי האי גוונא דגופו ברשות היחיד וידו ברשות הרבים או איפכא לאו דרך הוצאה היא ובכי האי גוונא אמר בפ"ק דשבת (דף ג:) ידו של אדם אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים ואיצטריך למיתני תרוייהו דאי תנא חדא לא הוה

שמעין אידך ומהאי טעמא ניהא ליה דלא תני הך הוצאה שלישית כדפרישית ור"ת מפרש דהוצאה מלאכה גרועה היא דמה לי אם מוציא מרשות היחיד לרשות היחיד ומה לי לרשות הרבים לכך הוצרך לפרש כל ענינים דעני ודעשיר ...

• **חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ב עמוד א**

יציאות השבת שתיים שהן ארבע. פי' שתיים הוצאה דעשיר שמוציא מרשות שעומד בו והוצאה דעני שמוציא מרשות שאינו עומד בו, שהן ארבע בהדי הכנסה דעשיר שמכניס מרשות שאינו עומד בו והכנסה דעני שמכניס מרשות שעומד בו, וא"ת והלא שם הוצאה והכנסה אחד הוא ומה לי עשיר ומה לי עני עד שיהיו נמנין לשתיים שהן ארבע, י"ל **דמשום דמלאכת הוצאה והכנסה דשבת חידוש [הוא] הוצרך התנא לשנות בה כל צדדין שאפשר לחייב על כולם, שלא נאמר אין לך אלא מקום חידושו בלבד, והחידוש, שכל המלאכות תלויות בעצמן וזו תלויה ברשויות, שהמפנה חפצים מזוית לזוית כל היום פטור ובהוצאה והכנסה חייב בכזית או בכגרוגרת, ותדע דכולהו מלאכות גמירי ממשכן וזו הוצרך הכתוב לפרוט בה בפירוש או מן ויכלא העם מהביא (שמות ל"ו) או מדכתיב (שמות ט"ז) אל יצא איש ממקומו דדרשינן (עירובין י"ז ב') אל יוציא כלומר אל יצא הוא וכליו, ושתייהן הוצאה דעשיר מן הסתם.**

8. **רמב"ן על ויקרא פרק ה פסוק ז**

ואם לא תגיע ידו די שיהי הקל הכתוב על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות, ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה, כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים, ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות:

9. **מצפה איתן מסכת שבועות דף ג עמוד א**

גמ' שתיים ידיעת טומאת קדש וידיעת טומאת מקדש שהן ארבע קדש ומקדש. הכי אמר ברפ"ב (דף יד ע"ב) אלא דפליגי תנאי התם ואמרי דעל העלם טומאה הוא חייב ואינו חייב על העלם מקדש אבל על העלם טומאה וידיעות קדש ומקדש משמע דליכא למ"ד דאינו חייב. **וק"ל** הא אמר בספ"ג דסוכה (דף מב ע"א) אומר היה ר' יוסי עולת העוף שנמצאת בין האגפים וכסבור חטאת היה ואכלה פטור. דס"ל דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור. וא"כ ה"נ אכילות הקדשים היא מ"ע ואפי' לישראל וכפי' רש"י פ"ה דפסחים (דף נט) וה"ל **טעה בדבר מצוה דכסבור טהור הוא ומצוה קעביד באכילתו וטורד דזמנו בהול שלא יבוא לידי נותר** וכמ"ש התוס' שם. ועוד דר"מ דאירי הכא בסיפא דמתני' דמשמע דמודה ברישא. אית ליה טעה בדבר מצוה פטור בפ"ו דפסחים (דף עב). **וי"ל דש"ה שאין הטעות בא מחמת טרדת מצוה שהרי כיון שידע שנשטמא תו אין מצות אכילתו עליו דלא בר אכילה הוא כלל. דכה"ג אמר התם גבי תמיד שהביאו מלשכה שאין מבוקרין וגבי ב"מ דאינן בני קרבן דלא ה"ל טעה בד"מ:**

• **הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ב עמוד א**

ידיעות הטומאה. והיינו שהבשר הוא קודש אבל שכח שהוא עצמו טמא הוא. וקשה דלקמן בגמ' מוקמינן מתני' כר"י דס"ל שטעה בדבר מצוה אפילו לא עשה מצוה פטור מקרבן. והרי כאן כשאוכל קרבן הוי מצוה, וא"כ איך הוא חייב הכא קרבן והרי באכילתו הוא מציל את הקדשים מנותר, והוי טועה בדבר מצוה, ועי' רש"י בפסחים דאף בישראל נחשב זאת לטעה במצוה. ואא"ל שכיון שהוא טמא לכך מופקע הוא לגמרי מהמצוה, ולא נחשב בזה לטועה בדבר מצוה, זה אינו דהא דבפסחים ע"ב: וביבמות ל"ד. ובמשניות פ"ח תרומות איתא דאשת כהן דאכלה תרומה ונודע לה שגרשה בעלה הכהן נמי הויא בכלל זה דטועה בדבר מצוה, וכן חלל שאכל תרומה שנודע לו שהוא בן גרושה דפטורים משום דחשיב טעה בדבר מצוה והריהו פטור החלל אף לתרוץ שאכילת תרומה אינה בכלל עבודה דכשרה בדיעבד בחלל משום ופועל ידי תרצה כבסופ"ג דקידושין, ותרומה אינה בכלל זה אלא משום טועה בדבר מצוה. וא"כ מ"ש הכא דחייב בטומאה. וי"ל דבקדשים שאני דיש בה דין משמרת שמיוחד הוא על מניעת הטומאה בהם, ועי' ר"ן בריש חולין שכתב דבקדשים יש להחמיר אף בספק טומאה ברה"ר, ומשום דכתיב בה משמרת, ובסוכה מ"ב. שנינו דהיכא דטעה להביא תמיד שאינו מבוקר ושחט אותו בשבת לא חשיב טעה בדבר מצוה, שהיה לו לזיהר

עיינ שם, והכא נמי הכא בכהן שנטמא אינו פטור, כיון שמחוייב הוא להזהר מקדשים מצד משמרת, ולכך ל"ש בו פטור משום טועה בדבר מצוה וחייב.

[ומשא"כ בהני דלעיל דבתרומה אף שיש בה ג"כ דין משמרת וכמבואר בפסחים וכ"ה בתשובות האבני מילואים, מ"מ הני לא הוי באכילת טומאה אלא בזרות וחללות, ואף דמשמרת אינו רק מפני הטומאה, וכמבואר בפסחים פ"ד: דמיירי התם לגבי הפסד מזה שבעצמות עייש"ה. ונראה כמו שכבר נתבאר במקו"א, (עי' הערות למסכת סוכה מ"ח: ברש"י דהיה ממלא מן הכיור דהיה משקעו בבור ומבטל ממנו שם הקדש וכו' עייש"ה), דחמורה היא משמרת שנאמרו בקדשים ממשמרת דתרומה, ואכמ"ל, וא"כ ה"נ י"ל דבתרומה אף שיש בה משמרת, מ"מ עדיין נחשבים בה כטועין בדבר מצוה, ומשא"כ בקדשים דהו"ל ליזהר בה יותר, וכמבואר בשוחט תמיד שאינו מבוקר בשבת, וצ"ב].

10. שערים מצויינים בהלכה

נעשה עבודת הפנימי כתיקונה, היתה מעכבת כפרת המשתלח, וכן איתא להדיא במס' יומא (מ:), ועוד תירץ דקדושת המקדש לא נתבטלה עדיין דכתיב (תהלים כד-ז) "והנשא פתחי עולם", ר"ל שקדושתו לעולם נעי ברש"י (תהלים כד-ט) שפירש פתחי עולם, פתחים שקדושתן עולמית. ולכן נקרא בית עולמים, נמצא הנכנס עדיין בטומאה במזיד חייב כרת, [עי' בדברינו לקמן (יד: ד"ה ונעלם) באריכות בענין זה], ובני חו"ל מבקשים להתכפר על בני א"י אם טמאו המקדש, דכל ישראל ערבים זה לזה, עיי"ש. ובזה מיישב (שם הל' תפלה) מה שאנו מזכירים בתפלה שעירי ר"ח ורגלים, והא אינם באים רק לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, ואינו שייך בגלות. ועי' בשו"ת בנין שלמה (ח"א סוס"י ט) דלהראב"ד (ביהב"ח פ"ו ה"ט) הנכנס עתה למקום המקדש אין בו כרת, ולא שייך האידנא טומאת מקדש וקדשיו, ולפיכך אם שכח ולא הזכיר השעיר חטאת של ר"ח ויו"ט ור"ה ויוה"כ במוספין, לדעת הראב"ד א"צ לחזור, אבל לדעת הרמב"ם שם צריך לחזור, עיי"ש.

דף ב: ר"מ אומר כל השעירין כפרתן שוה ✓ על טומאת מקדש וקדשיו. פרש"י כל שעירי מוספין בין שעיר הנעשה בחוץ דיוה"כ בין של רגלים בין של ראשי חרשים, כפרתן שוה וכו'. וכתב בספר מהרי"ל (תפלת מוסף דיוה"כ) שכל ימיו היה פליאה בעיניו, מפני מה אנו מאריכים בפיוטים על שעיר הפנימי יותר מעל שעיר המשתלח, הלא הפנימי מכפר רק על טומאת מקדש וקדשיו, וזה העון לא נמצא האידנא, דאין לנו מקדש בעוה"ר, ושעיר המשתלח מכפר על כל עבירות, ונראה לו לתרץ דכפרת שעיר המשתלח תלויה בשעיר הפנימי, דאי לא

• דף על הדף מסכת שבועות דף ב עמוד א

במשנה: יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בפנים ביוה"כ פ' תולה כו'. במנהגי מהרי"ל (סדר עבודת יוה"כ פ' אות י"ח) תמה למה מאריכין בפיוטין בפר ושעיר של יוה"כ פ', הלא זה בא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, וזה אינו נוהג בזה"ז שחרב בית המקדש.

ותירץ שאף בזמנינו קדושת ביהמ"ק קיימת אף שהיא חריבה, ואם נכנס אחד מבני ארץ ישראל לשם בטומאתו, הרי הוא צריך כפרה, וכל ישראל גם כן, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה, ומהאי טעמא כל אחד אומר "על חטא" אף על פי שהוא לא חטא בחטאים אלו, מ"מ הוא ערב בעד מי שחטא, ולכן שפיר יש לנו להאריך בקרבנות אלו.

11. תוספות על שבועות דף י/א

מהו שיקרבו זה בזה. של ר"ח זה בר"ח אחר או של רגל זה ברגל אחר ניהא לכולהו שיקרבו ותימא דבעיא היא בפ"ק דזבחים (דף ו.) אי מכפר עולה אעשה דלאחר הפרשה והשתא אי לא מכפר היאך יקרב הא לא הופרש על טומאה שאירעה בין זה לזה וי"ל דהכא כיון דנאבד נעקר הפרשתו ואחר שהופרש במקומו כיפר על עבירות שהיה לו לזה לכפר וכשיבא ר"ח תחול עליו הפרשה לעבירות שעברו קודם לכן והא דמייתי התם מכבשי עצרת ולא אמרי' כשנשחט הראשון איגלאי מילתא שלא תחול על השני הפרשה עד שעת שחיטה לא דמי כלל לשעיר שאבד דכבשי עצרת על דעת כן הופרשו שישחטו זה אחר זה:

12. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ב עמוד ב

ביאור המח' מהו שיקרבו זב"ז

מהו שיקרבו זב"ז וכו'. ומבואר בגמ' דמרגל לרגל וודאי שפיר דמי, ושעיר של פסח שאבד יקרב בעצרת. ומקשין תוס' לקמן דף י'. ד"ה מהו דאיתא בזבחים ו'. דאין עולה מכפרת על עשה שבינתיים. וה"ה בשעיר חטאת. ומתריצין התוס' דמכיון שאבד פקע תורת הפרשתו. ודבריהם תמוהין דא"כ מאי אמר כאן "מהו שיקרבו זב"ז", ולפי' התוס' צ"ב מה החסרון כלל. ועוד צ"ב דאיך פקעה ההפרשה וכמו שהק' כן בגמ' לקמן.

והנה גבי ב' שעירי עצרת אמרו בגמ' דאם נאמר שהשני בא לכפר על טומאה שבינתיים קשה דהרי הופרשו כאחד והוי הפרשה קודם המעשה. ומסיק דלב ב"ד מתנה עליהם. וכ' התוס' דדוקא אבד היה הוה אמינא לגמ', אבל באבד פשיטא דפקע תורת הפרשתו וכו"ל. [וגם זה הוא מצד הדין דלב ב"ד מתנה עליהן]. כל זה עולה מדברי התוס' הנ"ל.

והשתא י"ל בבאור משנתינו "מהו שיקרבו זב"ז" היינו דזה פשיטא לכו"ע שראויין ליקרב. דהרי לב ב"ד מתנה עליהן. אלא הנדון והויכוח בין ר"י לר"ש הוא אם צריך הפרשה והקדשה מחודשת, או אי"צ הפרשה מחודשת, וביותר מזה י"ל דבאמת גם לא יועיל הפרשה להצד שהם נחשבים חלוקין בכפרתן, דהרי כל מה שלב ב"ד מתנה עליהן היינו שיחול עליהן סמוך להקרבתן - אותה הקדושה ואותה הכפרה, ודו"ק.

13. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ב עמוד ב

ר"ש אומר וכו'. הטעם מבואר בתוספתא דרש"א בא וראה כמה גדול עוון טומאת מקדש וקדשיו, שצריך לב' שעירים לכפר. ואף על פי שטהור שאכל טמא אין בזה כרת מ"מ חמור הוא כ"כ.

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ב עמוד ב

ועל זדון שעיר הפנימי. הדבר פלא, דשעיר הפנימי מכפר על מזיד, ועדיין אין כפרה על שוגג, וצריך לשעיר החיצון.

15. פני יהושע על שבועות דף ב/ב

שם על שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות והשגגות כו' שעיר המשתלח מכפר. ולכאורה לא שייך הך מילתא הכא כלל אלא בשילהי מסכת יומא או מסכת כריתות הו"ל למיתני, אלא דאפשר כיון דהתנא ממכות סליק וקתני התם בסוף המסכתא דרחב"ג אמר כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ואמרינן התם דהלכה כמותו דמשמע דבלא מלקות אין נפטר מכרת כגון היכא דלא אתרו ביה למלקות ומש"ה קתני הכא דאפ"ה יש לו כפרה בשעיר המשתלח ואפילו דחמורות כחייבי מיתות וחייבי מלקות היכא דלא אתרו ביה (והיינו עם התשובה כדאמרינן לקמן בפירקין, כן נראה לי):

סיכום הדעות בכפרת טומאת מקדש וקדשיו ושאר עבירות

בטומאת מקדש וקדשיו שהיה לו ידיעה בתחילה, ונעלם ממנו הטומאה, או שנעלם ממנו הקודש או המקדש, לדעת התנא של המשנה בכל אופנים אלו חייב קרבן עולה ויורד⁵⁸. אבל באופן שלא היתה לו ידיעה בתחילה, אין מכפר קרבן עולה ויורד⁵⁹.

טומאת מקדש וקדשיו שהיה לו ידיעה בתחילה ועדיין לא נודע לו, שעיר הפנימי ויום הכפורים תולה לו. וזה רק בישראל, אבל על כהנים מכפר דם הפר של כהן גדול. וכשיורדע לו, מביא קרבן עולה ויורד.

טומאת מקדש וקדשיו שלא היה לו ידיעה בתחילה ויש לו ידיעה בסוף, לדעת כל התנאים מלבד לדעת רבי מאיר, מתכפר בשעיר החיצון של יום הכפורים עם כפרת יום הכפורים ולדעת רבי מאיר, גם כל השעירים של מוספים של כל השנה, של מועדים ושל ראשי חודשים מכפרים על כך. וזה רק בכפרת ישראל שעליהם מכפר שעיר החיצון של יום הכפורים, אבל על כהנים מכפר וידוי של פר כהן גדול.

טומאת מקדש וקדשיו שלא היה לו ידיעה לא בתחילה ולא בסוף, לדעת תנא קמא מתכפר בשעיר מוסף של רגלים ושל ראש חודש. ולדעת תנא קמא בדעת רבי שמעון מתכפר בשעיר של רגלים בלבד. ולדעת רבי שמעון בן יהודה בדעת רבי שמעון, מתכפר גם בשעיר של

רגלים ובשעיר החיצון של יום הכפורים. ולדעת רבי מאיר מתכפר בכל השעירים של מוספים, בין של יום כפורים ובין של רגלים ושל ראש חודש.

טהור שאכל את קדשים טמאים, לדעת תנא קמא בדעת רבי שמעון מתכפר בשעיר של ראש חודש, ולדעת רבי שמעון בן רבי יהודה בדעת רבי שמעון, וכן לדעת רבי מאיר, מתכפר בין

בשעיר החיצון של יום הכפורים, ובין בשעיר של רגלים, ובין בשעיר של ראש חודש.

על זדון טומאת מקדש וקדשיו, מכפר שעיר הפנימי של יום הכפורים.

על שאר עבירות שבתורה, לדעת רבי יהודה כולם מתכפרים בשעיר המשתלח. ולדעת רבי שמעון, ישראלים מתכפרים בשעיר המשתלח, וכהנים מתכפרים בוידוי שני של פר של כהן גדול.

שעיר פנימי	שעיר חיצון	שעירי רגלים	שעיר ראש חודש	שעיר המשתלח	פר כהן גדול
א. תולה לישראלים על יש בה ידיעה בתחילה ולא בסוף. ב. מכפר לישראלים על זדון טומאת מקדש וקדשיו	מכפר לישראלים על טומאת מקדש וקדשיו שאין ידיעה בתחילה ויש ידיעה בסוף	מכפר על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף	כמו בשעיר של רגלים	מכפר על שאר כל העבירות והחמורות של כל ישראל	דמו מכפר לכהנים על טומאת מקדש וקדשיו כשיש ידיעה בתחילה ולא בסוף ועל זדון טומאת מקדש וקדשיו, ווידוי מכפר לכהנים כשאין בה ידיעה בתחילה ויש ידיעה בסוף
כנ"ל לדעת רבי יהודה	כנ"ל לדעת רבי יהודה	כנ"ל לדעת רבי יהודה	מכפר על טהור שאכל את הקודש	מכפר על שאר כל העבירות של ישראלים בלבד	בדמו ובוידוי הראשון כדעת רבי יהודה, ובוידוי השני מכפר לכהנים על שאר כל העבירות
כנ"ל	א. מכפר על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה בתחילה ויש בה ידיעה בסוף. ב. אם אין בה ידיעה גם בסוף. ג. מכפר על טהור שאכל את הטמא	א. מכפר על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף. ב. מכפר על טהור שאכל את הקודש	מכפר על טהור שאכל את הקודש	-	-
כנ"ל	כנ"ל על כל שלושת האופנים	כמו שעיר החיצון של יום הכפורים	כמו שעיר החיצון של יום הכפורים ושעיר של רגלים	-	-

A. דף על הדף מסכת שבועות דף ב עמוד א

במשנה: יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בפנים כו' מכפר.
מפורסם בשם הגר"א שמה שנאמר "ואל יבא בכל עת אל הקודש" הוא רק לאחמ"כ, אבל אהרן הכהן הי' יכול לעשות כסדר הזה של יוהכ"פ בכל עת שירצה ולהכנס לפני ולפנים.

בטעם הדבר מבאר המשך חכמה (ס"פ אחרי מות) לפי שבנ"י במדבר נאסרו בבשר תאוה, וכל אכילתם היתה בבשר קדשים, וא"כ טומאת קדשים מצוי היתה ביניהם, ובעי בכל עת כפרה, ולכן היתה לאהרן הכהן הרשות לעשות כן בכל עת, כדי לכפר בהשעיר הנעשה בפנים על טומאה דביני ביני.

B. דף על הדף מסכת שבועות דף ב עמוד א

במשנה: ועל שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף שעירי הרגלים ושעירי ר"ח מכפרים.
מבואר בכאן שמוספי הרגלים מכפרין על טומאת מקדש וקדשיו, והנה בגמ' סוכה (נ"ה ע"ב) איתא ששבעים פרי החג (שמקריבין במוסף של ימי חג הסוכות), כנגד שבעים האומות. וקשה מאי שייך גביהו טומאה דמקדש וקדשיו, דהא גוי אינו מוזהר על זה.

ותירץ במשך חכמה (סו"פ פנחס) "דמקדש" אין הכוונה דוקא לבית המקדש, אלא כלל ישראל גם כן הם בעצמם מקדש, כמו שנאמר ושכנתי בתוכם - בתוך כל אחד ואחד, וכמו שכתב רש"י על הפסוק (ויקרא כ' ג') שנאמר גבי מולך "כי מזרעו נתן למולך, למען טמא את מקדשי": את כנסת ישראל המקודשת לי עכ"ל.

ולכן הגוים שמפעפעים רעל טומאתם וחלאת זוהמתם לתוך עם ישראל הקדושים והטהורים, זהו לגביהם גדר של "טומאת מקדש וקדשיו", ועל זה הם צריכים לכפרה - בפרי בחג.